

процесса лежит комплекс формирующих заданий для лабораторных и практических работ, которые предлагаются студентам на педагогической практике.

Гончаренко А.М.
Київський міський педагогічний університет
імені Б.М. Грінченка

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ РОБОТИ З КАЗКОЮ

Необхідність змін у освітніх пріоритетах потребує загострення уваги на основних життєвих реаліях дитини дошкільного віку: власного «Я» та навколишнього світу. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні та супроводжуючі його документи мають на меті розкрити та довести реальність впровадження в практику особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти, спрямованої на плекання особистісного способу життя, на створення сприятливих умов для розвитку у дітей системи ціннісних ставлень до світу, до самих себе [1].

Дещо відходячи від оволодіння конкретними знаннями, уміннями, навичками як першочергового завдання дошкільця, ставимо на чільне місце проблему загального розвитку дитини. У дошкільному віці розквітають такі властивості дитячої психіки як образні форми пізнання світу і моральні почуття, що пов'язують дитину з довкіллям. Завдання педагогічної роботи з дітьми: розвиток і диференціювання емоцій (моральних, естетичних), що є основою ціннісних орієнтацій, пов'язаних з людиною та іншими суб'єктами спілкування (світ мистецтва, художнє слово) [2].

Мовленнєвий розвиток дошкільника визначається тими ціннісними орієнтаціями, які становлять базис її особистісної культури. Рівень мовленнєвих досягнень виражає міру реалізації інтелектуальної, соціальної активності в колі дорослих людей, однолітків. Емоції є тим поштовхом, що спричиняє вербальну чи невербальну активність.

У цьому контексті звертаємося до давньої як світ казки з надією, що і сучасна дитина знайде в ній втіху й насолоду, красу і мораль, збагатиться чужим досвідом і набуде свого. Наші предки були чудовими поетами, поетична грань жила в слові і слово було немислиме без неї, як ріка немислима без води. Справжньої чистоти поетичне слово викликає у дитини глибокі емоції, забарвлює їх словом-відповіддю, словом-описом, словом-звертанням, яке потребує обов'язкової присутності іншої людини, яка неминуче готова взяти на себе роль партнера по спілкуванню. У слові казки криється захоплююче диво, воно зачаровує і відкриває красу взаємин між людьми. Відчуваючи себе поруч з цим дивом, хочеться бути красивим і чистим душею. Дитина дошкільного віку прагне бачити і означати словом бездоганно позитивних

героїв, їхні вчинки, а негативізм теж має бути чітким, недвозначним, конкретним.

Фольклор як такий виник разом з мовою, викристалізувався в процесі її активного продукування. У фольклорі знайшли відображення естетичні, етичні ідеали народу, його історія, філософія, психологія, педагогіка – тобто все, чим він жив. Казка як витвір геніальної людської фантазії має дивовижну можливість у стислому за обсягом тексті динамічно в часі та просторі змальовувати своїх персонажів, здатна захопити слухача, викликати переживання, мимоволі «втягти» в активну гру розум і почуття.

Педагогам добре відомі традиційні форми роботи з казкою, які широко застосовуються й досі. Та варто зауважити, що за такого підходу не сповідуються основні характеристики особистісно орієнтованого виховання. Вихователь виступає як основний постачальник знань (розповідає зміст казки), проголошувач істини (виводить мораль), контролер (оцінює відповіді, перекази, малюнки дітей), експерт (схвалює позитивні та засуджує негативні вчинки, дії персонажів чи дітей). Тривалий час основним очікуваним результатом була навченість дитини уважно слухати казку, переказувати її зміст спільно з вихователем або самостійно, що відповідно й оцінювалося. Зважаючи на переваги особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти, застосовуємо її і в роботі з казкою, де основне завдання буде полягати не стільки у розвитку лінгвістичних умінь та навичок дітей, стільки у душевній роботі, комунікативно-мовленнєвому розвитку.

Казка одержала свою назву від слова «казати», бо її обов'язково треба розказувати і ні в якому разі – читати. Слово як вербальний сигнал, підкріплюється невербальними: міміка, жести, поза, хода, рухи. Саме ці сигнали децю складнішими видаються для хлопчиків у реальному житті, а особливо за відсутності слова. Казкові сюжети завжди драматизовані, часто засобів твору не вистачає для відтворення багатства міміки, жестів, інтонації. Живе відображення зберігає поетичну привабливість. Цей геніальний витвір спонукає оповідача демонструвати паралельно зі словом і без нього сум, страх, радість, здивування, настороженість, тривогу. Діти ж вбачають в особі дорослого й автора. Щоправда, тепер дедалі рідше звучить татова чи дідушева казка, все частіше її читають з книжки або слухають у запису, з передач радіо, телебачення. Безперечно, засоби масової інформації сприяють поширенню фольклору, однак за такої форми передачі твору втрачається найцінніше: живий емоційний зв'язок оповідача з слухачами, їхня співтворчість у формуванні базису особистісної культури.

Традиційна методична модель після першого розказування твору передбачає кілька запитань до дітей за змістом, а друге переповідання – з установкою на запам'ятовування для подальшої бесіди чи переказування. Як правило, найближчі заняття з образотворчої діяльності матимуть на меті відтворення фрагментів казкового сюжету. Педагоги і тут користуються звичною моделлю: пригадування сюжету, опитування дітей щодо їх задумів. Доречнішим буде посилення на сучаснішу

дидактичну модель роботи з казкою [3]. Після першого прослуховування педагог витримує паузу, хвилину тиші, утримуючись від запитань, узагальненої моралі, контрольної-експертної оцінки. Спробуймо згадати власний стан після перегляду динамічного сюжету фільму, спектаклю, книги. Чи так відразу й хочеться переказати зміст з самого початку тим, з ким разом перебував в полоні часового простору подій. Певно, що ні. То ж і дитині варто дати ту хвилину, коли вирують емоції, переживання. Дошкільник може після закінчення казки сплеснути в долоні, засміятися, щось вигукнути, подати репліку, зітхнути або й позіхнути, розправляючи плечі. Він має на це право, яке варто задовольнити. Зважаючи на образність мислення дітей дошкільного віку логічним буде відразу ж запропонувати зобразити те, що найбільше в сюжеті схвилювало, здивувало, обурило, розсердило. Наголошуємо на тому, що обговорення казки, виведення її основної моралі зайве, як і проговорювання вголос задуму малюнка, його технічне виконання тощо. Інколи це навіть шкідливо. По-перше, чимало дітей, які бояться чистого аркуша, ніяковіють, тривожаться з приводу своєї можливої невинності або не мають чіткого задуму, бачення його результату. По-друге, не впевнені, що малюнок сподобається дорослому, від оцінки якого залежить більшість дітей. По-третє, проговорювання кожним свого задуму стимулює до наслідування чи копіювання чужого несміливими, похлиливими чи байдужими дітьми, де самовираженню не залишається ні місця, ні простору. Щоб того уникнути, пропонуємо відразу спокійно й тихо, щоб не розхлюпати перші враження, які тим і цінні, перенести їх на папір. Отже, хвилину тиші, яка більшою мірою стосується педагога, плавно переходить у образотворчу діяльність, під час якої можливо, а ближче до її завершення обов'язково виникнуть нестимульовані або стимульовані дорослим розповіді дітей. Це буде вільна інтерпретація почутого, емоційно сприйнятого, пережитого. Так, хронологія сюжету порушиться, активність дітей виявиться нерівномірною, бо активізуються прояви темпераменту, статі, життєвого досвіду. Саме цей момент має засвідчити одну з характеристик особистісно орієнтованої моделі, де вихователь є авторитетною, довіреною особою, а дитина не боїться помилитися. То не трагедія, що малюку подобається Коза-Дерева чи Кощей. Довіливо-стимулююче партнерство «вихователь-дитина» сприяє формуванню цілісної картини світу, набуття життєвого досвіду через зусилля дитини. Гірше, коли педагог виводить єдино позитивного героя – зайчика, що плаче на пеньочку. Співчуття він вартий, а поваги й наслідування – ні, бо очікуваний освітній результат – гнучка поведінка дитини у змінних умовах життя, вміння до них адаптуватися, впливати на них з користю для себе [1].

Пізніше повертаємося до послідовного словесного малювання, що може означитися методом переказування. На перших порах дошкільнику важко абстрагуватися, він потребує опори, вибудованих аналогій, підтримки. Ілюстрації і є тим зоровим місточком між яскравими казковими образами, подіями і їх словесним

оформленням. Маючи проблему щодо повного ілюстрування кожного з літературних та фольклорних творів, можемо використати малюнки, в яких проявилися елементи творчості, зусилля дитини. Цікавіше розповідати за власним малюнком або за малюнками однолітків, бо його бачення, життєва компетентність ближча, зрозуміліша, ніж професійного дорослого художника.

Зберігаючи хронологію подій, малюнки доречно розмістити по периметру кімнати, на стрічці чи на килимку. Якщо якийсь епізод не відтворено у малюнку, то можна запропонувати доповнити галерею або на те місце помістити чистий аркуш. Це своєрідна підказка, що якась подія, епізод не ілюстровано. Процес словесного відтворення сюжету в такий спосіб відбувається динамічніше, жвавіше. Дитина має комфортні умови, зникає елемент змагальності (хто краще, більше перекаже, кого похвалять), вкладені зусилля, елементи творчості вже помітні в малюнку. Не всі діти прагнуть переказувати, особливо деякі ніяковіють, коли всі інші їх слухають, аналізують, з пропозиції вихователя, поправляють, доповнюють, уточнюють. Значною мірою це стосується хлопчиків, які у порівнянні з дівчатками програють: останні багатослівніші, їхні оповідання довші й деталізованіші. Та знову таки допомагає власний малюнок, який збагачений моральною значущістю власного досвіду, таїть в собі глибину переживань автора. Сторонньому того не роздивитися, тому доцільно тільки авторське словесне малювання чи домальовування. Тут спрацьовує стимулююча довірлива гіпотеза розвитку дитини.

Прагнення переказувати, розповідати притаманне дітям. Їх важко зупинити, встановлюючи чергу, посилаючись на те, що й інші хотіли б долучитися до цієї діяльності. Черговість як така значно знижує щільність заняття і потребує перенесення його фрагментів в повсякденне життя. По-перше, рамки фронтального способу організації дітей, який не є найефективнішим в дошкільному віці, звужені. По-друге, до переказуванням можуть вдатися кілька дітей разом з дорослим чи й без нього, коли решта зайняті іншими цікавими видами діяльності. По-третє, деякі діти почувають себе комфортніше наодинці з дорослим, ніж у центрі уваги однолітків.

До речі, про заняття у його традиційному розумінні як про одну з можливих форм організації життєдіяльності дитини дошкільного віку. Це не найпродуктивніша і не основна форма, та в окремих випадках маж право на життя. Ми не заперечуємо її як таку, та не надаємо їй пріоритетного значення. Щодо моделі роботи з казкою, то розважливіше використати міні-заняття: фрагментарно-фронтальні способи за потребою. Не варто зміст всіх частин моделі роботи з казкою втискати в одне заняття, доцільніше їх розвести в часі, перенести у повсякденне життя (гра, спілкування, продуктивна діяльність), прилаштовуючись до бажань, настрою, інтересів дітей. Найсерйозніша помилка – вважати, що радість пізнати й узнати може стимулюватися примусом, почуттям обов'язку чи рамками заняття.

Подальша робота з власними ілюстраціями таїть в собі невичерпні варіанти і форми морально-значущої діяльності: розгляд-порівняння з іншими малюнками, бесіда за змістом, зіставлення зображеного з сюжетом твору, з реаліями життя, з власним досвідом, перенесення елементів фантазування в інші малюнки, монологічне, діалогічне програвання епізодів казки, декламування окремих фрагментів, що створюють ритмічну динаміку (речитативи, пісеньки), ігри-драматизації, інсценування. Цікавим видається прийом виходу за рамки малюнка (творчі зміни сюжету, виникнення нових персонажів, обставин) аж до створення власної казки.

Таким чином, модель роботи з казкою передбачає різноманітні способи, які активізують уяву, мовлення дитини, забезпечують словниковий запас, шліфують граматичну будову. Та спочатку казка повинна вплинути на почуття, задіяти емоції, викликати переживання. Сьогодні важко уявити, що на початку ХХ століття на деякий час вигнали казку з дитячого світу, вважаючи що вона негативно впливає на раціональний розвиток душі й розуму дитини, дає неправдиві погляди на реальне життя й закони природи. А проте, саме тут уперше прокидається дитяча увага, співчуття до людей, зростає глибока сердечна любов до всього вбогого, до краси й добра. У казці зібрана мудрість не окремого народу, а всієї людскості на землі [4]. Казка звеличує і надихає, змушує розмірковувати, вимагає душевної роботи, дає морально-духовне здоров'я, збалансовує різні форми активності: мовленнєвої, художньої, емоційно-ціннісної, пізнавальної, креативної. Це ті вкрай необхідні речі, без яких неможливо становлення дитини як особистості, що успішно реалізує свій природній потенціал.

Використана література:

1. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук. – метод. посіб. / Наук. ред. О.Л.Кононко. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
2. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищих навч. закладів. – К.: Освіта, 1998. – 255 с.
3. Литвиненко С.А. Українська народна казка як засіб гуманістичного виховання першокласників: Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01. – К.: 1994. – 162 с.
4. Русова С. В оборону казки // Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – С. 202-206.
5. Фесенко Л.І. Українська народна казка як засіб розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей дошкільного віку. – Одеса: ПУДПУ, 1994.

Анотація

В статтє предлагается личностно ориентированная модель работы со сказкой. Рассмотрены формы и методы работы направленные на создание благоприятных условий для развития и детей системы ценностных отношений к миру, к себе.